

Nog een biertje?

Kunst & filosofie & kunstfilosofie & kunstgeschiedenis & kunstkritiek

1. Praten over kunst

In de kroeg

Het begin van kunstfilosofie

2. Filosofie

De wijsheid en de filosofie

Wijsbegeerte is niet hetzelfde als wetenschap

Filosofie is geen religie

Klassieke filosofische vragen

Esthetica = kunstfilosofie (en nog wat)

Samenhang van filosofische disciplines

3. Denken over kunst

En waar gaat het de kunstfilosoof om?

De grote vragen van de kunstfilosofie

4. Kunstgeschiedenis, kunstkritiek en kunstfilosofie

Wat doet een kunsthistoricus?

Wat doet een kunstcriticus?

En op de academie?

Slotopmerking: de vraag is vaak belangrijker dan het antwoord

5. Samenvatting

6. Verder lezen

1. Praten over kunst

In de kroeg

Afgezien van de politiek en de stand in de Eredivisie, lijken er maar weinig onderwerpen zo vatbaar voor discussie als het gebied dat zich bezig houdt met de vervaardiging van schilderijen, toneelstukken, gedichten, films, muziek, en alles wat daar de afgelopen eeuw nog meer bij is gekomen - het gebied van wat wij doorgaans 'kunst' noemen.

Over het algemeen voltrekken zulke gesprekken zich volgens het volgende patroon.

- Heb je de nieuwe (plaat/film/tentoonstelling) van (x) al (gehoord/gezien/gelezen)? Echt goed!
- (x)? Die kitsch? Dat jij dat goed vindt. Had ik nou niet van jou verwacht.
- (x) Kitsch? Dat is helemaal geen kitsch, het is juist ontzettend integer, en (x) komt ook nog op voor misstanden in de wereld.
- Dat jij in die flauwekul trapt. Je hebt kennelijk nog nooit van (y) gehoord. Dag is even iets anders - zal ik je wel eens iets van laten (zien/horen/laten lezen).
- Ik heb gewoon een andere smaak dan jij.
- Een hele slechte smaak!
- Wat is smaak...
- Biertje?

En vervolgens mondt het dispuut uit in de onvermijdelijke dooddoener dat over smaak niet te twisten valt.

Richard Hilgeman in gesprek met zichzelf. @Richard Hilgeman 2005
<http://home.casema.nl/richardhilgeman/index.html>

Over smaak valt niet te twisten is een volkswijsheid. Zulke wijsheden hebben vaak iets onuitstaanbaars, juist omdat ze zo waar zijn, terwijl de aard van die juistheid in nevelen gehuld blijft. We weten allemaal dat over smaak niet te twisten valt, maar hoe komt dat eigenlijk?

Op het moment dat je je met zulke algemene vragen naar schijnbaar evidente begrippen begint bezig te houden, kom je terecht in het gebied van de filosofie. En gaat het, meer in het bijzonder, om vragen die betrekking hebben op kwesties rondom het begrip 'kunst' dan betreden we de arena van de kunstfilosofie of 'aesthetica'.

Het begin van kunstfilosofie

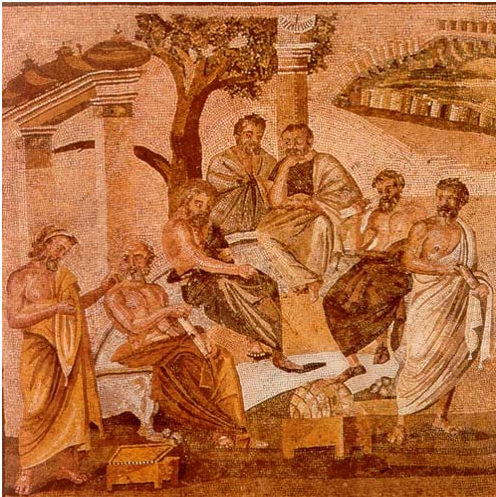
Kunstfilosofie kun je definiëren als het nadenken over kunst in de meest algemene zin van het woord. In zekere zin is iedereen die wel eens over kunst nadenkt een kunstfilosoof. Dit betekent uiteraard niet, dat iedereen die wel eens een gedachte aan kunst wijdt ogenblikkelijk met open armen in het gilde der *professionele* kunstfilosofen zal worden ontvangen. De kunstfilosofie is een onderdeel van het zeer brede vakgebied van de filosofie en een discipline met een lange geschiedenis. Kunstfilosofen hanteren een taalgebruik dat vaak alleen begrijpelijk is wanneer je al ingewijd bent in de terminologie van de filosofie in het algemeen. In deze inleidende teksten over kunstfilosofie proberen we een brug te slaan tussen dat ondoordringelijke taalgebruik van de professionals en de concrete situatie van een student op een kunstacademie.

Ter introductie komen in dit hoofdstuk een aantal algemene aspecten van de kunstfilosofie aan de orde. Daarnaast kijken we naar het studieterrein van de filosofie in het algemeen en gaan we in op de vraag wat het verschil is tussen de aanpalende disciplines kunstgeschiedenis, kunstkritiek en kunstfilosofie.

2. Filosofie

De wijsheid en de filosofie

Wijsheden worden al verzameld sinds mensenheugenis. Ouden van dagen heten wijzer te zijn dan de jeugd en wijsheid wordt dan ook vaak gezocht bij opa op schoot. Soms komen Opa's wijsheden terecht in boeken, soms worden ze zelfs de leidraad voor iemands complete levensbeschouwing. Denk aan de boeken van Salomo in de Bijbel of de boeken van Confucius. We spreken dan van 'wijsheidsliteratuur'.

Wat wijsheid ook is, het veronderstelt in elk geval steeds een breed inzicht in de aard der dingen. In de vijfde eeuw voor Christus, in het oude Griekenland, begon een kleine groep mensen te zoeken naar systematische methoden om zulke wijsheden te verkrijgen. Zij noemden zich 'philosophoi', oftewel wijs-geren: mensen die de wijsheid liefhebben. Wijsbegeerte, als activiteit beoefend door filosofen, houdt zich bezig met het zoeken naar inzichten die *zo algemeen, zo universeel mogelijk* zijn. Wijsgeren proberen tot uitspraken te komen, die overal en altijd geldig zijn, en niet alleen maar in specifieke situaties.

Filosofen bijeen in een tuin. Mozaïek uit Pompeï, Nationaal Archeologisch Museum, Napels

Wijsbegeerte is niet hetzelfde als wetenschap

Filosofen zoeken naar universele wijsheid en lijken daarin wel wat op wetenschappers, maar toch doen ze niet precies hetzelfde. Wetenschappers richten zich op het verzamelen van zintuiglijk waarneembare *feiten*. Van die feiten proberen ze de oorzaak te achterhalen door er theorieën over te formuleren. Die theorieën worden vervolgens op hun juistheid getoetst door middel van *experimenten*.

Toetsing van filosofische redeneringen gebeurt niet door middel van experimenten, maar door een analyse van de logica: de ene filosoof zet een redenering op, en de volgende filosoof onderzoekt of die redenering wel steekhoudend is. Meestal blijkt er het nodige te haperen aan de redenering, en dus doet de tweede filosoof op zijn beurt een nieuwe poging. De filosofie zou je kunnen zien als een bouwwerk dat door de ene bouwer wordt neergezet en dat door de volgende zo nodig tot de grond toe wordt afgebroken, om het vervolgens weer op te bouwen uit het puin van het eerste gebouw, waarna het door de volgende gebruiker weer met de sloopkogel wordt behandeld, herbouwd, afgebroken, opgebouwd, afgebroken, enzovoorts. Het gevolg is dat zelfs in de allermooiste filosofie nog steeds gebruik wordt gemaakt van de bouwstenen uit de allereerste wijsbegeerte. De vragen blijven namelijk steeds dezelfde.

Filosofie is geen religie

Filosofen proberen door *louter denken* antwoorden te vinden op vragen, die door de wetenschap niet kunnen worden beantwoord. Filosofie lijkt in die zin op religie, omdat zij zich bezighoudt met vragen omtrent kwesties *voorbij* de wetenschap. Zo hebben vele filosofen *speculatieve wereldbeelden* geconstrueerd die soms veel op religieuze overtuigingen lijken. Maar ze verschillen in die zin van religieuze wereldbeelden, dat zij zichzelf nooit legitimeren met een beroep op goddelijke openbaringen door profeten of mystici. Al hebben vele filosofen geprobeerd om *godsbewijzen* te leveren, dat alles ging steeds op basis van denkwerk.

Bron: <http://fgn.typepad.com/>

Interfaculteit, metastandpunt

Op sommige universiteiten heeft men voor de filosofie een speciale studierichting geschapen, die midden tussen alle andere faculteiten staat. Men spreekt dan van een interfaculteit, waarmee bedoeld wordt, dat de filosofie als het ware tussen, of zelfs een treetje hoger dan de 'gewone' takken van wetenschap staat. De filosoof bestudeert de grondslagen van de reguliere wetenschapstakken. Zij neemt een 'metastandpunt' in, zoals dat heet. Van elke wetenschapstak bestaat op die manier een filosofische meta-variant: *Historici* bestuderen de geschiedenis door middel van bronnenonderzoek. *Geschiedfilosofen* vragen zich af wat geschiedenis eigenlijk is.

Klassieke filosofische vragen

Filosofische activiteit kunnen we herleiden tot een aantal klassieke, grote vragen. Allereerst denken filosofen na over de aard van de werkelijkheid: wat is eigenlijk de kern van ons bestaan? Hoeveel kunnen wij daarover met zekerheid weten? Hoe komt dat? Wat is dat eigenlijk, het bestaan? Wat is Zijn? Uit dat soort vragen volgen weer andere, zoals: Hoe komen wij aan onze kennis? Hoe kunnen wij weten wat goed is en wat slecht? Wat is mooi en waarom is dat zo? Hoe kun je sluitend

redeneren?

Al die vragen passen in verschillende onderdelen van de filosofie. Omdat filosofie direct na haar ontstaan in Griekenland één van haar belangrijkste bloeiperioden ooit doormaakte, worden die filosofische disciplines nog altijd aangeduid met Griekse woorden:

Filosofie over het <i>zijn</i> (ᾠν, oon):	<i>ontologie</i>
Filosofie over <i>kennis</i> (ἐπιστημη, epistēmē):	<i>epistemologie</i>
Filosofie over zuiver <i>redeneren</i> (λογειν, logein):	<i>logica</i>
Filosofie over het <i>bovennatuurlijke</i> (μεταφυσικον, metaphusikon):	<i>metafysica</i>
Filosofie over <i>moraal</i> (ἠθος - ethos):	<i>ethica</i>
Filosofie over de <i>waarneming</i> (αἰσθησις, aisthēsis):	<i>esthetica</i>
En ook filosofie over <i>kunst</i> (geen Grieks woord!) noemt men:	<i>esthetica</i>

Samenhang van filosofische disciplines

De meeste filosofen houden er niet louter één specialisme op na. Vaak beoefenen ze alle afzonderlijke disciplines. Conclusies uit de ontologie hebben consequenties voor esthetische redeneringen. Plato, de aartsvader van de wijsbegeerte, beredeneerde bijvoorbeeld het bestaan van een zogenaamde *Wereld van Zuivere Vormen*, en dat had grote gevolgen voor zijn opvattingen over kunst. Om die reden is het vaak onmogelijk om de kunstfilosofie van een wijsgeer te bespreken zonder daarbij zijn algemene filosofische uitgangspunten te bespreken.

Esthetica = kunstfilosofie (en nog wat)

Het begrip 'esthetica' betekent volgens het bovenstaande lijstje: filosofie van de waarneming. Echter, de meeste mensen kennen het begrip natuurlijk niet in die betekenis, maar in de veel gangbaarder zin van *filosofie van de kunst*. De achtergrond hiervan is dat de filosofische studie van wat wij heden ten dage 'kunst' noemen, eeuwenlang is ingedeeld bij de studie van het zintuiglijke. Vanaf de 18^e eeuw gingen esthetici zich vooral bezighouden met de zintuiglijke waarneming van 'het schone'. Zo evolueerde het begrip zich geleidelijk aan tot 'schoonheidsleer'. En, omdat kunst in die tijd vooral als een *zintuiglijke waarneming van het schone* werd begrepen, werd esthetica synoniem met 'kunstfilosofie'.

Een laatste transformatie onderging het begrip esthetica in de 20ste eeuw: toen ontstond de opvatting, dat kunstwerken niet noodzakelijk mooi hoeven te zijn. Esthetica gaat sindsdien daarom niet alleen over schoonheid, maar ook over lelijkheid en alle andere mogelijke eigenschappen die met kunst worden geassocieerd. Esthetica is tegenwoordig *iedere vorm van filosofisch nadenken over kunst*.

Edina: This is, this is a corpse in an open, oaken, oblong coffin... It's a dead body, Pats.

Patsy: Yeah, but is it art, Eddy?

Edina: No, Pats, it's my father.

Patsy: You sure?

Edina: I think so, I just never seen him in a suit before.

Bron: http://en.wikiquote.org/wiki/Absolutely_Fabulous

Uit de comedy *Absolutely Fabulous*: Edina and Patsy converseren bij de open lijkkest van Eddy's vader

3. Denken over kunst

De grote vragen van de kunstfilosofie

Net als de filosofie in het algemeen, kan ook de kunstfilosofie worden ingedeeld in een reeks deelgebieden, die verschillende vraagstukken tot onderwerp hebben.

1. Het wezen van de kunst

Veel kunstfilosofen hebben zich beziggehouden met vragen naar *het wezen van de kunst*.

Wat is het meest essentiële element, dat *alle* kunstwerken - of het nu muziekstukken, gedichten, schilderijen of toneelstukken zijn - kenmerkt?

De vraag naar het 'wezen van de kunst' impliceert eigenlijk al dat wij op zichzelf wel weten *wat* kunst is (namelijk alles wat wij kunst noemen). Maar hoe komt het dat wij onderscheid kunnen maken tussen kunstwerken en niet-kunstwerken?

2. Goede en foute kunst - goede en slechte kunst

Je kan ook eindeloos nadenken over de verhouding tussen kunst en moraal. Want als iets mooi is, is het dan ook gelijk goed? En gaat het wel over mooi of lelijk? Zijn er niet veel meer aspecten aan de orde wanneer we het over kunst hebben? Gaat het niet veel meer over kwaliteit? En wat is dan 'kwaliteit'?

3. Ontwikkelt kunst zich?

Wij zijn eraan gewend om kunst in termen van ontwikkeling in de tijd te analyseren. Na de gotiek kwam de renaissance, en op de renaissance volgde de barok. Maar hoe natuurlijk is die opeenvolging eigenlijk? Zit er een logisch patroon in de opeenvolging van kunstwerken, die ons iets over de ware aard van de kunst kan vertellen?

4. Wat is de rol van de maatschappij?

Welk verband bestaat er tussen kunstwerken en de maatschappelijke omgeving waarin zij tot stand komen? Want de Sixtijnse Kapel is niet alleen ontstaan uit het buitengewoon vaardig vakmanschap van Michelangelo, maar ook uit de macht van de kerk. Hoe kan het dat maatschappelijke krachten zo'n belangrijke rol in de kunst spelen?

5. Hoe verkrijgt een kunstwerk zijn betekenis?

Hoe het komt dat wij de betekenis van kunstwerken kunnen interpreteren? Waaraan ontleent kunst zijn betekenis? Is het mogelijk om zonder kennis van de achtergronden en kunstwerk te verstaan, of is dat een illusie? Welke band is er tussen de vorm en de betekenis van een schilderij? En is die band hetzelfde in een muziekstuk?

4. Kunstgeschiedenis, kunstkritiek en kunstfilosofie

Kunstfilosofie is een onderdeel van het grotere geheel van de wijsbegeerte en filosofie is iets anders dan wetenschap. Hieruit volgt dat kunst*filosofie* iets anders is dan kunst*wetenschap* - in het bijzonder de wetenschapstak kunst*geschiedenis*.

Wat doet een kunsthistoricus?

Kunstfilosofen proberen uitspraken te doen die voor *alle* kunstwerken geldig zijn. Kunsthistorici daarentegen richten zich op *feiten*, meer in het bijzonder *kunsthistorische feiten*. Men probeert die feiten te achterhalen, te interpreteren, te verklaren en te beoordelen op hun kunsthistorische betekenis.

Een kunsthistorisch feit is een gegeven met betrekking tot een kunstwerk, dat proefondervindelijk kan worden vastgesteld. Je kunt bijvoorbeeld het jaar (feit) proberen vast te stellen waarin een bepaald schilderij (feit) werd geschilderd door een zekere kunstenaar (feit).

Een kunsthistoricus kan zich richten op het achterhalen van alle kunsthistorische feiten met betrekking tot één schilder. Waar, wanneer en hoe leefde de kunstenaar? Welke kunstwerken zijn er allemaal van hem bekend? Welke voorstellingen staan er op de schilderijen? Treden er zichtbare veranderingen op in de wijze waarop de kunstenaar in de loop van zijn leven schilderde? Van welke werken kunnen we met zekerheid zeggen dat ze van deze kunstenaar zijn? En van welke niet?

Vervolgens probeert de kunsthistoricus die feiten te *verklaren*.

Waarom schilderde Rembrandt *De Nachtwacht*?

Op zo'n vraag kun je verschillende antwoorden geven, die met behulp van bijvoorbeeld archiefonderzoek objectief te staven zijn. Mogelijke antwoorden:

- Omdat er voor dit schilderij een opdracht van de Amsterdamse schutterij is gegeven.
- Omdat de rijke schutterijen elkaar de ogen probeerden uit te steken met virtuoos geschilderde groepsportretten.
- Omdat Rembrandt op de hoogte was van contemporaine Italiaanse schilderkunst.
- Omdat Rembrandt zich als kunstenaar wilde onderscheiden van zijn Hollandse tijdgenoten.

Enzovoort. Verschillende verklarende antwoorden blijken mogelijk te zijn, al naar gelang de invalshoek die men kiest. De verklaring is steeds een *interpretatie*, een vertolking van de feiten en de feiten dienen daarbinnen als bewijsmateriaal.

Problematisch is natuurlijk de wijze waarop je feiten interpreteert. Wanneer je stelt, dat *De Nachtwacht* beïnvloed is door contemporaine Italiaanse schilderkunst, dan verklaar je als het ware de herkomst van de vormgeving een schilderij. Je plaatst het schilderij in een historische context: je verklaart het kunstwerk door te wijzen op wat er aan het kunstwerk vooraf ging.

En daarmee stuiten we op iets bijzonders: de verklaring wordt gegeven met behulp van een *verklaringsmodel*, dat stelt, dat *kunstwerken ontstaan op grond van invloed van andere kunstwerken*.

Merk op, dat het verklaringsmodel een (gecursiveerde) uitspraak herbergt die betrekking heeft op *alle* kunst! Het verklaringsmodel is met andere woorden een uitspraak van *kunstfilosofische* orde. En die kunstfilosofische uitspraak verschaft de grondslag voor een *kunsthistorische* verklaring.

Met andere woorden: kunsthistorici proberen feiten te achterhalen, te interpreteren en te verklaren op grond van verklaringsmodellen, die filosofisch gegrondvest zijn. Zij doen dat, om te komen tot een *verhaal*, een samenhangend betoog over het verloop van de kunstgeschiedenis.

Wat gebeurt er vervolgens met zulke verhalen? Ze komen bijvoorbeeld terecht in handboeken, zoals Honour en Flemmings 'Algemene Kunstgeschiedenis'. Het bijzondere aan zo'n handboek is, dat je daarin nooit *alle* kunstwerken die er gemaakt zijn behandeld ziet, maar slechts *een keuze* van (volgens de kunsthistoricus) *belangrijke* kunstwerken.

Er zijn kennelijk belangrijke kunstwerken en onbelangrijke kunstwerken.

Kunsthistorici vellen dus, impliciet of expliciet, *waardeoordelen* over kunstwerken.

En daarmee begeeft de kunsthistoricus zich op het naburige terrein van de *kunstkriticus*, wiens werk het tenslotte is om kunstwerken te beoordelen op hun kwaliteit.

Wat doet een kunstkriticus?

Kunstkritiek is een verschijnsel dat je vooral aantreft in de journalistiek. Het lijkt zowel op kunstgeschiedenis als op kunstfilosofie, maar wijkt er ook sterk vanaf. Een kunstkriticus bespreekt in korte artikelen *individuele* kunstwerken (of in elk geval een beperkt aantal kunstwerken, bijvoorbeeld een tentoonstelling) en probeert al analyserend uitspraken te doen over de kwaliteit van die kunstwerken. Het merkwaardige is, dat de meeste kunstkritici bij de bespreking van kunstwerken niet *expliciet* vertellen wat volgens hun kwaliteit inhoudt. Hun opvatting daarover zit meestal tussen de regels van hun kritiek verborgen. Sommige critici beoordelen een schilderij op zijn nabootsende kwaliteiten, anderen op zijn conceptuele kracht. Weer anderen toetsen kunstwerken aan de mate van inventiviteit of originaliteit, of aan technische beheersing, of aan maatschappelijke relevantie.

4.

'Nee, ik heb nu een schilder ontdekt, Kootje Kabargeboer, die heeft het probleem van het motief definitief opgelost. Berend Bazeliets was daar al mee bezig, zeker, en toen zijn doeken nog in mijn museum hingen kon je gerust zeggen dat er iets in de bovenzalen "wrong", zal ik maar zeggen, je moest er gewoon anders naar kijken dan je gewend was omdat je voelde dat er een aantal fundamentele problemen uit de schilderkunst aan de orde werden gesteld. Omdat Berend Bazeliets zijn doeken op hun kop hing maakte hij een begin met de oplossing die Kootje Kabargeboer nu zo schitterend heeft opgelost. Voor beiden is een schilderij immers een zelfstandig ding dat net zo goed in de natuur past als al het andere! Literaire zaken sloten ze gewoon uit, natuurlijk, daar moesten ze niets van hebben. Doordat Berend het motief omkeerde werd het in zekere zin waardevrij. Het functioneerde niet langer als drager van een inhoud, maar uitsluitend als drager van verf en kleur. Dat was al een geniale aanzet, nietwaar? Door het motief op zijn kop te schilderen kon hij de gebruikelijke rijkdom aan vorm en kleur hand-haven, zonder tegelijkertijd op

Fragment uit: Gerrit Komrij,
'Tussen ons en het genot staat de criticus',
in: *De Gelukkige Schizo, Arbeiderspers 1985*

Of aan de mate waarin het ene kunstwerk andere kunstwerken heeft beïnvloedt. Of aan een combinatie van al deze criteria.

Dikwijls worden de beoordelingscriteria door critici als vanzelfsprekend gehanteerd, in een enkel geval legt een criticus zijn beoordelingscriteria zorgvuldig uit; dan komt de lezer te weten waarom juist dit criterium belangrijk is. Op zo'n moment doet een criticus in wezen uitspraken over kunst in het algemeen, en gaat zijn werk over in kunstfilosofie.

En op de academie?

Op kunstacademies wordt doorlopend gesproken over kunst, en dat niet alleen: er wordt door docenten ook nog eens permanent geoordeeld over wat studenten zoal produceren. Academies behoren tot de grootste producenten van kunstkritiek, al wordt deze niet altijd op schrift gesteld. Onder al die kunstkritiek gaan algemene opvattingen over kunst schuil, die soms expliciet worden uitgesproken, maar ook vaak impliciet blijven. Het bestaan van een opvatting wordt pas merkbaar op het moment dat deze botst met een conflicterende opvatting.

Je eigen visie

In de loop van je studie zal steeds vaker gevraagd worden naar je visie op kunst. Die visie is vaak zo vanzelfsprekend voor je, dat je je er nauwelijks van bewust bent. Toch ligt die visie impliciet vervat in al je opvattingen over kunst, en het is goed om je daarvan bewust te zijn.

Je kunt op een eenvoudige manier je eigen visie in kaart brengen via de volgende methode: Stel jezelf over een concrete kwestie in de kunst een opiniërende vraag, en beredeneer vervolgens je mening. Zo kom je altijd tot uitspraken die poneren wat volgens jou voor *alle kunst of kunstenaars* geldt, of zou moeten gelden. Ze vormen het fundament onder alle overige uitspraken, zijn er de *premissen* van. Je herkent ze aan wendingen als *ik denk/vind...*, zinnen waarin de woorden *altijd* en *nooit* voorkomen naast de werkwoorden *zijn* en *moeten*. Zo kun je dus eenvoudig je visie blootleggen. Zo wordt het ook mogelijk om die visie te bespreken met anderen - hetzij je docenten, hetzij je medestudenten, hetzij andere geïnteresseerden. Bovendien wordt het dan mogelijk om je visie te vergelijken de kunstfilosofische theorieën, zoals we die dit jaar zullen bespreken.

5. Klassieke theorieën over het wezen van de kunst

Drie klassieke theorieën

Sommige visies op kunst worden al vele decennia en soms zelfs vele eeuwen breed aangehangen. Ze vertegenwoordigen als het ware de 'common sense' over kunst. Volgens deze opvattingen heeft kunst altijd te maken met (1) het *nabootsen van de werkelijkheid*, (2) met het *uitdrukken of overdragen van gevoelens* en (3) met *scheppen van vormen zonder meer, zonder een of andere praktische of morele bedoeling*.

Men spreekt in dit verband van de drie 'klassieke theorieën' over de kunst. In de navolgende hoofdstukken komen deze drie theorieën aan bod.

Het normatieve karakter van de klassieke theorieën

De klassieke theorieën hebben als gemeenschappelijk kenmerk, dat ze uitspraken doen over *het wezen van de kunst*: dat wat essentieel is voor alle kunst en wat haar onderscheidt van alles wat geen kunst is. Ze verschaffen ons, met andere woorden, een *norm* en worden bijgevolg 'normatieve theorieën' genoemd.

Normatieve theorieën hebben per definitie een autoritair karakter. Want niet alleen kun je met een normatieve theorie het kaf van het koren scheiden, zo'n theorie vertelt je ook *hoe het hoort*. Hij stelt als het ware vast hoe een kunstenaar z'n werk moet doen. Het gevolg daarvan is, dat er ook al heel snel *morele* kwesties in het geding komen. Aanhangers van normatieve kunsttheorieën zijn mensen die doorgaans een specifieke opvatting over 'goed' en 'slecht' koesteren - een opvatting die vaak vooraf gaat aan hun ideeën over kunst.

Een voorbeeld van zo'n normatieve essentietheorie waarin een opvatting over goed en kwaad besloten ligt, van Plato, komt in het volgende hoofdstuk aan de orde. Het is tevens de oudste filosofische theorie over kunst.

Slotopmerking: de vraag is vaak belangrijker dan het antwoord

Veel van de alledaagse disputen over kunst zijn in de loop van de geschiedenis al uitgebreid gewikt en gewogen zijn door esthetici. Daarom strekt enige kennis van de kunstfilosofie tot aanbeveling zodra je je in debatten over kunst begeeft. Zo kun je namelijk beter begrijpen vanuit welk vertrekpunt iemand argumenteert, en zo kun je ook bepalen of je vindt dat zo'n vertrekpunt hout snijdt. Discussies over kunstopvattingen zullen nooit voorgoed beslecht worden, omdat het in de filosofie altijd gaat om dingen die voorbij de wetenschap, voorbij het controleerbare liggen. Maar filosofie maakt het wel mogelijk om de diepere aard van een debat te begrijpen. En kan in dat opzicht verlichtend werken.

Tegelijkertijd moeten we ook oppassen om kunstfilosofie niet al te zalig te verklaren. Omdat er zo'n enorm gebied van menselijke uitingen wordt bestreken, ontaardt kunstfilosofie soms in hinderlijke abstracties of irritante vaagheid. Kunstfilosofen hebben het zelden over louter één artistieke discipline. Het gaat nooit *alleen* over schilderkunst of *alleen* over architectuur. Men probeert uitspraken te doen, die *alle* kunstwerken betreffen. Dat maakt het vaak ingewikkeld. Want net als men denkt die ene, alomvattende gedachte te hebben gevonden, dan blijkt er toch weer een uithoek van de kunst te zijn, waarvoor desbetreffende uitspraak niet opgaat. En soms lijkt het of er, na hele lange redeneringen, niet veel meer dan een open deur wordt ingetrapt.

Het gaat in de kunstfilosofie dan ook meer om het stellen van de juiste vragen en het opbouwen en onderzoeken van redeneringen, dan om de eindconclusie. In het navolgen van de redeneringen kun je vaak inspiratie vinden. Het is verbazend om te zien hoe ver soms is doorgedacht over vragen, waar je als kunstenaar onvermijdelijk van tijd tot tijd op stuit. Maar niemand mag pasklare antwoorden verwachten van de kunstfilosofie. De esthetica is geen receptenboek voor het maken van goede schilderijen. Wanneer er zo'n boek zou bestaan, zouden er geen schilderijen, geen composities, geen boeken meer hoeven te mislukken. Dan zou misschien wel het ultieme kunstwerk gemaakt kunnen worden, dat alle ander kunstwerken overbodig maakt.

6. Samenvatting

Kunstfilosofie is het nadenken over kunst.

Een ander, veelgebruikt woord voor kunstfilosofie is *esthetica*.

Esthetica is een onderdeel van het grotere bouwwerk van de *filosofie*.

Filosofie is het al denkende zoeken naar universele *wijsheid*, en verschilt daarmee in doel en methodiek van wetenschap. Filosofie vertoont soms raakvlakken met religieuze wereldbeelden, maar doet nooit een beroep op goddelijke openbaringen.

Uit de hoofdvragen van de filosofie zijn de diverse wijsgerige specialismen ontstaan, waarvan de esthetica er één is. Ook de esthetica valt weer onder te verdelen in een aantal hoofdvragen.

Veel van wat filosofen over kunst hebben bedacht, kan slechts worden begrepen binnen het kader van hun algemene filosofische opvattingen.

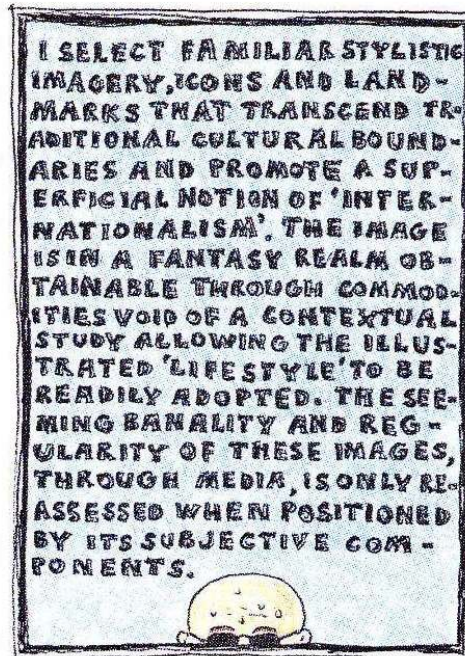
Kunstfilosofen proberen steeds uitspraken te doen die betrekking hebben op *alle* kunst, en niet op afzonderlijke disciplines of kunstwerken.

Kunsthistorici verklaren en beoordelen de historische dimensies van kunstwerken op grond van universele verklaringsmodellen, die op hun beurt voorwerp van filosofische reflectie kunnen zijn.

Kunstcritici beoordelen individuele kunstwerken op grond van (meestal impliciete) kwaliteitscriteria.

In de kunstfilosofie zijn de vragen meestal belangrijker dan de antwoorden.

THE EXPLANATION

Uit: Les Coleman, *Meet the Art Students*, (IHP) Oxford 2002
http://www.bookartbookshop.com/docs/book_11.htm

7. Verder lezen

Inleidingen in de esthetica

A.A. van den Braembussche, *Denken over kunst; een inleiding in de kunstfilosofie*, Bussum 2000 (<http://www.coutinho.nl/uitgaven/62831982.htm>)

* Gedegen, maar vanwege veronderstelde bekendheid met algemene filosofie moeilijk leesbaar overzicht van de esthetica.

Frank Vande Veire, *Als in een donkere spiegel; De kunst in de moderne filosofie*, Amsterdam (SUN) 2002 (<http://www.boomsun.nl/catalogus/html/boek.php>)

* Niet makkelijk, maar wel helder en met geestdrift voor kunst en filosofie geschreven. Aanbevolen.

Johannes Mol, *Filosofen over het belang van kunst*, Budel (Damon) 2004

<http://www.damon.nl/boek.php?usrid=119010719746ef983da03fa&f=e&sub=3&sort=&id=511&PHPSESSID=119010719746ef983da03fa>

* Verzameling begrijpelijk geschreven introducties op elf belangrijke filosofen en hun gedachten over kunst.

Cynthia Freeland, *But is it art?*, Oxford 2001; vert.: *Maar is het kunst?*, Amsterdam (Prometheus) 2004

<http://www.oup.com/us/catalog/general/subject/ArtArchitecture/TheoryCriticismAesthetics/?view=usa&ci=9780192853677>

* Een recente, goed leesbare inleiding met veel verwijzingen naar actuele kwesties in de kunst.

A. Sheppard, *Filosofie van de kunst*, Utrecht 1989 (oorspronkelijke titel: *Aesthetics*)

<http://www.oup.com/us/catalog/general/subject/Philosophy/Aesthetics/?view=usa&ci=9780192891648>

* Bruikbare inleiding. Helaas nauwelijks in het Nederlands verkrijgbaar.

Thomas Baumeister, *De filosofie en de kunsten, van Plato tot Beuys*, 2001

<http://www.damon.nl/boek.php?usrid=112400217242fee97c382e9&f=&sub=&sort=&id=455>

* Uitvoerige inleiding, maar door zijn uitvoerigheid eerder bruikbaar als naslagwerk dan als prettige lectuur.

Nigel Warburton, *The Art Question*, (Routledge) London 2003

http://www.routledge.com/shopping_cart/products/product_detail.asp?sku=&isbn=0415174899&pc=

* Heldere zoektocht langs filosofische standpunten omtrent 'het wezen van de kunst'.

Onno Zijlstra/Jan Smidt, *Wat doet die rode vlek daar linksboven? Inleiding in de esthetica* (Artez Press) Arnhem 2007

* Leuk boek van een bijna-naamgenoot die bijna hetzelfde als schrijver dezes voor ogen staat

Inleidingen in de filosofie

Donald Palmer, *Filosofie voor beginners; het ondraaglijke gewicht van de filosofie lichter gemaakt*, (Bruna) Utrecht 2000

(http://www.bruna.nl/is-bin/INTERSHOP.enfinity/eCS/Store/nl/-/EUR/ViewFAS-Search:sid=Wdob92viCTEb9y70sHPPykdrHv7ku31sbQ=?urlparams=fh_secondid=9027464391%26fh_usertype=B2C%26fh_session=Wdob92viCTEb9y70sHPPykdrHv7ku31sbQ%3D%26fh_search=Filosofie%26fh_ed=%C3%9F%26fh_refview=search&enfaction=dp)

* Aanstekelijk en zeer begrijpelijk boek, met geestige illustraties van de auteur. Aanrader.

Dave Robinson and Judy Groves, *Introducing Philosophy*, Cambridge 1999

(<http://www.iconbooks.co.uk/book.cfm?isbn=1-84046-576-X>)

* Zeer inzichtelijk, maar beknopt overzicht van de filosofie. Door stripverhaalachtige opzet goed te verteren.

© Onno Schilstra 2009